

TASAVVUF BOSQICHLARI: SHARIAT, TARIQAT, MA'RIFAT, HAQIQAT

Abdullayeva Robiyaxon

Farg'ona davlat universiteti filologiya fakulteti talabasi

Muhammadjonova Dilyora

Farg'ona davlat universiteti filologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tasavvuf ilmi qanday ilm ekanligi, uning bosqichlari haqida umumiy izohlar, shariat, ma'rifat, tariqat va haqiqat tushunchalarining ma'no va mohiyatiga oid mulohazalar keltirilgan va muhokama qilingan.*

Kalit so'zlar: *tasavvuf, shariat, ma'rifat, tariqat, haqiqat, Ibn Xaldun*

Tasavvuf, sufiylik — islomda insonni ruhiy va axloqiy jihatdan komillik sari yo'llovchi ta'limot. Tasavvuf so'zining o'zagi va mazmuni haqida olimlar turli fikr va tahminlar bildirishgan. Ular ichida Ibn Xaldunning fikri haqiqatga yaqin deb e'tirof etilgan. U "Muqaddima" asarida Tasavvuf "suvf" — "jun", "po'stin" so'zidan olingan bo'lishi kerak, zero qadimdan tarkidunyo qilgan zohidlar jundan to'qilgan kiyim yoki po'stin kiyib yurishni odat qilganlar, bu bilan ular bashang kiyinib yuruvchi axli dunyolardan farqli hayot tarzini o'zlarida namoyon etganlar, deydi. Tasavvuf bir so'z bilan aytganda insonni poklaydi desak mubolag'a bo'lmaydi. Tasavvuf bu Xaqqa eltuvchi yo'ldir va bunga yetishish uchun dastlab tasavvufning o'zining bosqichlari mavjud, shu bosqichlardan o'tgandan so'ng inson komil insonga aylanadi. Bu yo'lning oliy maqsadi Xaqqa yetish hisoblanadi.

XIX asr boshlariga kelib tasavvufning nazariy bosqichlari ishlab chiqildi, so'fiylarning amaliy, ruhiy- psixologik mashqlari, o'zini-o'zi tarbiyalash va chiniqtirish, tadbir usullari shakllandi, Shariat Tariqat, Ma'rifat, Haqiqat degan tushunchalar yuzaga kelib, tasavvufning shu to'rt qismga oid qarashlar majmuyi tuzildi va tasavvuf alohida ilm sifatida qaror topdi. Aytishimiz mumkinki, bungacha tasavvufga alohida ilm yoki fan sifatida qaralmagan edi.

Aslida, bu shariat, tariqat, ma'rifat, haqiqat degan to'rtta so'zning ma'nosi bir xil va bir narsaning to'rtta tomoni, to'rtta holati, to'rt jihatini bildiradi, xolos. Ya'ni, bitta ishdagi turli darajalarni anglatadi. Ular bitta ishning imon-e'tiqod, zohiriy amal, fiqh tomoni hamda ixlos, ruhiy-botiniy tomoni bilan bog'liq: zohiriy va botiniy, jismoniy va ruhiy tarbiyaga qarab belgilanadigan holatlar hisoblanadi. Ular bitta yo'lning to'rtta bekatidir. Bular aslida to'rtta so'zning bo'lsada ularning olib boruvchi yo'li bittadir.

"Shariat" so'zi lug'atda to'g'ri yo'lni aytiladi, hozirda arablar katta ko'chani "shori" deyishadi. Biror narsaga, biror ishga kirishishini esa "shuru" deyiladi. Qonun so'zining bir ma'nosi hozirda "shar", qonun chiqarishlik va kodeks

tuzishlikni “tashri” , qonun chiqaruvchi, yurist va advokatlarni esa “shore” va “mutasharre” deyilgan. Bu so‘zlarning o‘zagi bir. Demak, umumiy ma’noda diniy qonun-qoidalar majmuasi “shariat” hisoblanadi.

“Tariqat” so‘zi ham lug‘atda yo‘lni bildiradi. Zamonaviy arab tilida usul, metod va vosita ma’nolarida ishlatiladi. O‘zbek tilidagi “taraq-turuq” so‘zi ham shu so‘zning o‘zagidan olingan. Chunki, tekis va to‘g‘ri, toshli va asfalt yo‘lda yurgan odam “taraq-turuq” qilib, ovoz chiqarmay iloji yo‘q.

Tariqat – u Alloh taolaga tomon yo‘lga tushganlarning manzillarni bosib o‘tishi va maqomlardan o‘tib borishidagi maxsus yurishdir. Tariqat o‘z ichida maqomlarga bo‘lingan va bularning ko‘plab manbalardagi soni har xil ifodalangan. Bu maqomlarni xuddi qiyinchiliklar va sayqallash desak ham xato bo‘lmaydi, nazarimda, chunki kimki agar shu belgilangan maqomotlar yo‘lini bosib o‘tsa u Xaqqa yetishadi.

Keyingi bosqich - haqiqatdir. “Haqiqat” so‘zi lug‘atda o‘zbek tilidagidek bir narsaning to‘g‘riligi, haqqoniyligi, haqiqiyiligini bildiradi. U chinakam, haqqoniyat, reallik, haq-huquq, adolatli ma’nolarida qo‘llaniladi. Ya’ni, Haqqa yetishmoq haqiqatdir, Allohni haqiqiy ko‘rib turgan kabi bilish va anglash haqiqatdir.

Xulosa qilib aytganda, demak, yuqoridagi to‘rtta holat insonning kamolot bosqichlaridir. Bular shariat, tariqat, ma’rifat, haqiqat bosqichlaridan iborat bo‘ladi. Demak, ma’rifatli odam shu ma’rifatini aniq bilib-anglagan onda eng barkamol, komil va mukammal insondir! Yanada soddaroq tushuntiradigan bo‘lsak, bular shar’iy amallarni ixlos va xolis bajarishdagi darajalar, amal qilish jarayonida insonni qamrab oladigan ma’naviy his-tuyg‘ular, ruhiy tarbiyalar darajasi miqdoridir. Xulasa qilib aytganda, bu bosqichlarning o‘z birin -ketinlik navbati mavjud va kamolotga yetishib, Allohga yetishish uchun bosqichlardir. Inson har birini bosib o‘tar ekan sayqallanib, o‘z jirkanch va yomon fazilat-u odatlaridan qutulib poklana boradi va asl so‘fiy darajasiga yetadi . Bu bosqichlarning asl maqsadi ham shu, insonni yomon illatlarini yo‘qotib, uni poklashdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Najmiddin Komilov Tasavvuf, T., 2009 .
2. Usmon Turar Tasavvuf tarixi, „Istiqlol “ nashr, 1999.
3. Sayyid Sharif al-Jurjoniy. Mo‘jam at-Ta‘rifot. – Qohira: Dor al-Fazilat, 2000.
4. <https://hidoyat.uz>
5. <https://ahlisunna.uz>.